

Bandholtz tábornok emlékművét ma avatják fel Budapesten.

Hogyan mentette meg Bandholtz tábornok a Magyar Nemzeti Múzeum kincseit?

Írta: Pekár Gyula.

Ma reggel, amikor e sorok napvilágot látnak, fővárosunk egy szép új emlékművel lesz gazdagabb, a Ligeti Miklós mesteri vésője alól kikerülő Bandholtz-szoborral, melyet tizenegy évvel halála után, Boross Jenő amerikai ezredes, jeles honfitársunk lelkes kezdeményezésére és gyűjtésére a magyar társadalom hálas kegyelme emel annak a jóságosan nemes, hős amerikai generálisnak, ki az U. S. A. washingtoni szellemű hadseregének méltó képviselőjeként oly keményen állt ki a magyar igazságot s a humanista méltányosságért, még a a nagyantanttal szemben is... akkor, régen, ama vérviharos 1919 második felében. (Mint aki) felelős állásban miniszterként öt hónapon át vele együtt dolgoztam mindennap, mely meghatottsággal gondolok vissza arra a német professzoros, feszes, szentüveges, szigorú öreg úrra, ki igaz katoná, talpig férfi, egész ember volt s emellett, hogy híven teljesítette kötelességét legyőzött földön, a maga tengerentuli szabadabb szellemével mégis római jellemű bajnoka tudott lenni az egytetemes emberi testvériség ama eszményeinek, melyekre a se bosszút, se gyűlöletet nem ismerő fenkölt Washington tanította nemzetét és hadseregét.

Am hogy megérthessük Harry Hill Bandholtz szerepének fontosságát, 1919 fergeteges nyarára kell egy pillantást vetnünk. Alig hogy az elnökletem alatt álló s az utolsó, még szabadlábban levő harminchárom ellenforradalmárt magában foglaló „Fehér Ház” aug. 6-ikán — a románok bevonulását megelőző — drámai jelenetek közt eltávolította a miniszterelnökségről a prólátárdiktatura csökevényét, a Peidl-kormányt, — egy héten belül máris megjelentek Budapesten a győztesek képviselői. Elsőként érkezett aug. 12-én a „Duna-bizts” Troubridge tengernagy. Ut követte a főbiztosi minőségben a nagyantant-ot képviselő Négyes Tábornoki Tanács, melynek tagjai az angol Gorton, a korzikai francia Graziani, a nemes lelkű s bennünket mindenben segítő Mombelli s végül az amerikai Bandholtz generálisok voltak. Ez a Négyes Tanács váltakozó „napi elnökével” (Président du jour) ott székelt a királyi palota ferenc-józsefi lakosztályában, magának Bandholtznak az iroasztala ott állt az öreg felség sarok-hálószobájában s egyvel előbb a

szomszéd szobában helyettese, az époly nemes gondolkodású s római jellemű, derék *Taber Loree* ezredes (most Albanyban vasúti elnök) dolgozott. Sok farszót tárgyalásomba került, míg Bandholtzék segítségével Versailles végre elismerte a magyar kormányt s, egyszersmind azt az óhaját fejezte ki, szervezzen ez a kormány egy külön minisztériumot, egy *Ministre de Liaison* („összekötő miniszter”) vezetése alatt „az antant-bizottságokkal való érintkezés és tárgyalások lebonyolítására”: ama se háboru, se béke, se fegyverszünet-állapot nehézségeinek az áthidalására. A Legfőbb Tanács óhajára ez a miniszter lettem én s attól fogva *Rapaich Richárd* (akkor ezredes) és báró *Stipsich* (akkor őrnagy) kiváló katona és diplomata munkatársaimmal napról-napra 11 és 1 óra közt letárgyaltuk a Négyes Tanáccsal a magyar minisztertanács panaszait, tiltakozásait, követeléseit s a Legfőbb Tanács „üzeneteit, tanácsait”.

Nos, így kerültem én hivatalból a szigorú, de nemesen jóságos Bandholtz generális legközvetlenebb közelébe. Életem legizgalmasabb, legfelelősségteljesebb napjai... mert hisz a legkritikusabb időben nekem kellett előtte, meg Loree előtt tárgyilagossá statisztikai, közjogi, történeti, földrajzi, néprajzi stb. adatokkal megcáfolnom ellenségeink rendszerre kiépített világraszóló hazugságait. Hosszu hetek és hónapok felvilágosító munkája... melynek folyamán tanúja lehettem az eleinte bizalmatlan, később tárgyilagossá, utóbb már nyíltan pártunkat fogó Bandholtz lelki átalakulásának. Kinyílt a szeme. Az én minden reggel bemutatott rendőrfőkapitányi jelentéseim alapján látta az akkori szörnyű Budapestet, melyben a bolszevistáktól megkörnyékezett román katonaság már a börtönökbe tört be, oláh egyenruhába öltöztette fel az általunk letartóztatott kommunistákat s kiszabadította őket. A vérszemet kapó sereg a gazdaságok, gyárak, üzemek állapot- és gépellományának elhordása után már a minisztériumok telefonjaira, írógépeire s a tudományos intézetek kincsét érő finom műszereire vetette magát; Bandholtz híres korbácsát pattogatva csapott le rájuk s mennyezetig magasló hegyvé halmozta fel a sok megmentett holmit dolgozószobájában, a ferenc-józsefi hálóterem sarkában. Emlékszem, egy esős reggelen őt kizárólagos csapattal a fenyegető oláh szuronyok közt az Erzsébet-hídon s átadtam Bandholtzknak a különféle intézményektől parancsszóra elhozott negyven Korvinát... e nem-

zeti kincsünk is odakerült a királyi hálószobába, biztos helyen ottmaradt december derekáig, mikor is bucsuja percében a jó generális könnyezve adta vissza nekem Mátyás király drága kódexeit . . .

De tovább! Loreeval együtt hány rablóvonatot tartóztattak fel ők ketten s mily elszáni háborúval akadályozták meg Budapest agyonéheztetésének az ördögi merényletét, — a későbbi miniszter Téry barátom tud erről, hisz együtt fáradtunk ebben. Hát mikor az oláhok a 70 milliós Kinizsi-utcai és a 25 milliós szolnoki dohányraktárt akarták elrabolni? Én kétszer tiltakoztam a Kinizsi-utcában, de végre is Bandholtzot kértem s ő, mint mindig velem jött, — pattogott korbácsa az asztalon — a románok szavukra mindent megígértek, ám már a tárgyalás alatt egy egész raktár cigarettát kivittek valami hátsó ajtón, a szolnoki raktárt pedig pár nap mulva mindenestől elvitték . . . És mikor öt szuronyos oláh katona a Várszínház felől betört a miniszterelnöki palotába, a Friedrich fürdőszobájába?! Ugyanezen a hajnalon a Hungáriában dorbézoló oláh tisztek három államtitkárunkat fogták el

Bandholtz tábornok szobra, mellette a'kotója, Ligeti Miklós szobrászművész.

— Kutkafalvyt (illő nagy pénz ellenében!) úgy kellett előhuznom egy Paprika nevű hadbíró detyijéből, különben Tiszántulra biztos vesztébe hurcolták volna el. A fejét csóváló Bandholtz rendeletére ettől fogva amerikai katonák őrizték a magyar minisztereinkétség palotáját . . .

Am én kezdtem észrevenni, hogy a román invázió az anyagiak után most már a szellemi javakra veti magát. Ekkor ismét Bandholtz volt az, aki ideadta nekem az ő saját külön párizsi drótját s én ezen sürgönyileg kértem fel a versaillesi Legfőbb Tanácsot, vegye védelmébe az összes magyar szellemi javakat, főként a muzeumokat, levéltárakat stb. Ez meg is történt s az oláhokkal közölték ezt az utasítást: „semmihez nem szabad hozzányulni, antant-tiszt s magyar tisztviselő jelenlétében csak lajstromozási joguk van!” Irott malaszt! Szept. 20-a után felrohan hozzám Bukovszky fővárosi tanácsnok s én felsietek vele az Astoriába a mosolygó Serbescu tábornokhoz:

— Ön 16.000 lovat követel a fővárostól, mon général? De hisz épp a bolszevisták s az önök harácsolásai folytán már csak 13.000 lovunk van s ha ezeket elviszik, megáll Budapest vérkeringése. Hogy adják önnek 13.000 lóból 16.000-et?!

— Sajnálom, — nevetett Serbescu, — de kell... én azonban pár ezer válogatott ló kivételével, melyeket a bukaresti kir. gárdának szának, szívesen lemondok az egészről, ha Excellenciád a saját jószántából átadja nekem a Nemzeti-Muzeum előcsarnokában őrzött erdélyi muzeális ládát, ezek ugyanis minket illetnek . . .

— Bocsánat, e ládák magyar főuri magánosok és magyar kulturát őrző testületek műkincsei, me-

lyek a versaillesi Legfőbb Tanács védelme alatt állnak! Szóval... lovak, vagy muzeum, ugy-e?

— *Parfaitement!* Gondolja meg, miniszter ur.

Éreztem a helyzet veszedelmesre fordulását, a nemeslelkű *Mombelli* tábornok már szintén figyelemztette a Négyes Tanácsot e veszedelmekre. Végül is okt. 6-án, vasárnap én épp pártértekezleten szónokoltam a Gólyavárban, midőn egy barátom lihegve sugja a fülembe: „hamar, az oláhok 18 teherautóval megszállták a Nemzeti Muzeumot!” Odarohanok, be a szuronyok közt, az elvágott telefondrótok majd kiszurják a szememet. — benn a főigazgatói szobában a jó öreg *Fejérpataky* elképedve remeg az öt vallató *Serbescu* tábornok előtt. Odaugrom kettőjük közé.

— Ej, mit csinál ön itt, *mon général*, vasárnap délután félhatkor, mikor jól tudja, hogy se én, se *Bandholtz* tábornok nem vagyunk hivatalban?

— Teljesítem a kötelességemet, mint Excellenciád a magáét, hahaha... Tovább, főigazgató ur!

— Szót se! Ezennel megtiltom *Fejérpataky* öméltóságának, hogy tábornok urnak felvilágosítást adjon!

Ekkor toppan be *Czakó Elemér*, őt is intem, ne feleljen a hozzá forduló *Serbescunak*.

— De hát mit akar Excellenciád? — mered rám az oláh generális.

— A versaillesi Legfőbb Tanács döntésének a respektálását!

— Fűtyülök Versaillesra! Itt a plakát, hárman irtuk alá: *Mardarescu*, *Serbescu*, *Diamandi* s vállaljuk a felelőséget. Visszük a 88 erdélyi ládát. Ide a kulcsokat!

Czakóra nézek. Ő elérti: „hazamegyek a kulcsokért!” Jó soká ottmarad s mire kulcsok nélkül visszajön: „bocsánat, sehol se találok!”... akkorra már sötét van a villannyal fel nem szerelt előcsarnokban. A kifestett és parfümös román tisztek hetvenkedszáz csapnak a kardjukra: „komédia!” Én eléjük állok:

— Tessék! Rajtam át törjék be az ajtót!

Serbescu lehordja tisztjeit: „kérem, miniszter ur, adja írásban tiltakozását!” Helyes, gondolom, ezzel is nyerünk egy jó félórát! A tábornok zsebre-vágja a francia protestemet.

— Gratulálok, ön derék hazafi. Én most ide az előcsarnok ajtaja elé román őrszemet állítok, kérem, adja szavát, hogy Excellenciád az éj folyamán innen semmit el nem vitet...

101 Otthon ezalatt aggódó feleségem is értesült az oláh puccsról, de nem tudta, ott vagyok-e a múzeumban, helyes ösztönrel a Dunapalotát hívta fel telefonon s könyörögve kérte a jelentkező Bandholtzt: „hamar, hamar... jöjjenek és lépjenek közbe!” És negyedóra múlva — kettesben korbácsával! — a jó öreg amerikai tábornok már ott is volt a muzeumi előcsarnok ajtajánál, féltrelegyintette az oláh szuronyost s egy papirszelettel, mely ma is megvan a Nemzeti Múzeum ereklyetárában, lepecsételte az ajtót. Azzal zsebrevágta a pompásan viselkedő Czakótól átvett kulcsokat s a fülde ordította az oláh bakának:

— Mondd meg, ha magyar kincs, magyar múzeum kell, csak hozzám forduljatok!

Igy történt. Én szép emléket őrzöm e nagy napnak ama felajánlott plaketben, melyre ez van vésvé: „Pekár Gyulának a hálás Magyar Nemzeti Múzeum” — feleségemnek is örök emléke marad a szintén elismerő szépen dedikált muzeumi díszalbum. De hány sűrű szövegű lapot írhatnék még össze a hős amerikai generális emberbaráti tetteiről?! Hisz az ő és a Loree támogatásával szerveztem meg nov. elején azt az oláh-károkat felvevő (központi és megyei) országos bizottságot, mely az akkori államtitkár Kállay Tibor összeállítása szerint 142 milliárdot tett ki, az igazi kár, a felvevő szervek hiányos működése folytán, persze sokkal nagyobb, de még ezt se tudtuk sohasem érvényesíteni a román kormánnyal szemben! Tán utolsó munkám az volt, midőn a magyar kormány nevében letárgyaltam Bandholtz-al az oláhok kobányai kivonulását és Horthy Miklós fővezér lágymányosi bevonulását. Temérdek kényes részlet, — az öreg amerikai szigorúan nézett rám a szemüvege felett:

— És ha ez alatt az egyórai időköz alatt elsül egy puska? Ki lesz felelős?

— Én, — szóltam — itt a szavam: Levonom a köteles konzekvenciát!

Bandholtz kérdően nézett rám. Nagylássan pisztolycsöként emelte nagyujját a halántékához, majd bayard-lovagi lendülettel szorította meg kezemet:

— Brávó! Fene emberek vagytok ti magyarok... adja Isten, ne kerüljön rá a sor!

Hát nem került rá a sor. A felejthetetlen dicső napon az öreg amerikai generális könnyezve nézte végig a fővezér bevonulását:

— A halott im' feltámadt! Magyarország sohse halhat meg!

Melegszívű hős, talpig ember volt: az amerikai hadsereg méltó példája, a Washington igazi katonája, — az egész magyarság áldása rája!

